

УДК 378.015.31.041:37.011.3

DOI 10.31652/2415-7872-2021-67-93-97

ВАЛЕНТИНА ФРИЦЮК

orcid.org/0000-0001-6988-6258

valentina.frytsiuk@gmail.com

професор кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
вул. Острозького, 32, м. Вінниця

ВАСИЛЬ ФРИЦЮК

orcid.org/0000-0002-4466-9019

fritsyuk.vasil@vspu.edu.ua

викладач кафедри музикознавства, інструментальної підготовки та хореографії
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
вул. Острозького, 32, м. Вінниця

ГОТОВНІСТЬ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ

У статті, з огляду на визначену структуру досліджуваного поняття, «готовність майбутнього педагога до безперервного професійного саморозвитку» визначено як цілісне відносно стійке особистісне утворення, що містить комплекс взаємопов'язаних мотиваційно-ціннісних, інформаційно-пізнавальних, організаційно-діяльнісних, емоційно-вольових, рефлексивно-оцінних детермінант неперервного професійного зростання майбутнього вчителя, які забезпечують його безперервний професійний саморозвиток. Важливе місце в цій структурі відведено готовності до інноваційної діяльності. Зроблено висновок, оскільки «готовність майбутнього вчителя до інноваційної діяльності» є складним інтегративним поняттям, то цілком логічним буде розглядати його не в структурі інших понять, а окремо. Це може стати предметом подальших досліджень.

Ключові слова: інноваційна діяльність, професійний саморозвиток, майбутні учителі, професійна підготовка.

VALENTINA FRITSYUK

Professor of Pedagogy, Vocational Education and management of educational institutions
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
Ostrozkoho str., 32, Vinnytsia

VASYL FRITSYUK

Department of Musicology, Instrumental Training and Choreography
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
Ostrozkoho str., 32, Vinnytsia

READY FOR INNOVATIVE ACTIVITY IN THE CONTEXT OF TEACHER'S PROFESSIONAL SELF- DEVELOPMENT

«The readiness of prospective teacher for continuous professional self-development» is considered as the student's ability to purposeful reflexive activities, which is associated with design and implementation of quality changes in personality's identity and practical realization of subjective experience in the field of professional self-determination and self-realization on the basis of conscious self-regulation of own educational and professional activities. Modern school and society need a teacher who is ready to work in an innovative mode. The readiness of the teacher for innovative activity is defined in the article as an integrative quality of personality, which combines personal and operational components, ensures the effectiveness of this activity. The readiness of the teacher for innovative activity in the article is shown in the structure of "readiness for professional self-development". It has the following main elements: motivational (the presence of a conscious need, stable motives for certain activities, responsibility for tasks); cognitive (the presence of a certain level of knowledge necessary for the successful implementation of this activity and self-development); procedural (choice of purpose, methods, means of self-development). The stingray proves that innovation is not just the creation and implementation of innovations, it is changes that are significant in nature, accompanied by changes in the style of activity, the way of thinking of its subjects. The category of novelty refers not only to time but also to the qualitative characteristics of change. Each of these components involves the dynamics of change. Together, they reflect the content of the readiness of future teachers for professional self-development. Characterization of the essence and structure of readiness of future teachers for continuous professional self-development helps to develop criteria and indicators for quality diagnosis. These components of the readiness of future teachers for continuous professional self-development are interrelated. Together they are a holistic personal formation. Each of the components of readiness has its components. They are presented as separate structural units.

Keywords: innovative activity, professional self-development, future teachers, professional training.

Успішність інноваційних процесів в освітній сфері значною мірою визначається сукупною здатністю суб'єктів інноваційної діяльності до генерування й впровадження нових ідей, підходів, технологій. Сучасна школа й суспільство потребує вчителя, який готовий працювати в інноваційному режимі, в умовах надзвичайно динамічних змін постіндустріального суспільства. У дослідженнях з освітньої інноватики все більше уваги приділяється вивченню ролі вчителя, його особистісної, методологічної і технологічної готовності як суб'єкта інноваційної діяльності [1]. Тому актуальною є проблема формування готовності до інноваційної діяльності, зокрема, в контексті професійного саморозвитку майбутніх учителів.

У контексті дослідження викликають інтерес праці науковців, які безпосередньо чи опосередковано стосуються питань саморозвитку й розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя, зокрема, Н. Кічук, Є. Клімова, А. Маркової, С. Смирнова, І. Харламова та ін. Зарубіжні дослідники також звертаються до проблем самоактуалізації й саморозвитку (Р. Бернс, А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс та інші).

Вітчизняні та зарубіжні науковці активно розробляють проблеми соціокультурних основ інноваційної діяльності, де акцентують увагу на суб'єктах інноваційних перетворень (Г. Васянович, І. Зязюн, Ю. Карпова, В. Кремень, М. Подимов, М. Поташич, А. Пригожин, К. Роджерс та ін.) та орієнтують на гуманістичний характер взаємовідносин усіх учасників освітнього процесу: співробітництво, взаєморозуміння, діалог (І. Бех, Є. Бондаревська, Л. Вознюк, І. Дичківська, А. Капська, Н. Осухова, І. Підласий, С. Подмазін, С. Харченко та ін.). Останнім часом зростає кількість досліджень, загалом дисертаційних, присвячених підготовці вчителів до інноваційної діяльності, розвитку їх інноваційного, творчого потенціалу, готовності до проектування інноваційних педагогічних систем і технологій, управління інноваційними процесами (І. Богданова, І. Гавриш, Л. Даниленко, І. Дичківська, О. Дубасенюк, Н. Дука, О. Коберник, М. Кларін, І. Підласий, В. Докучаєва, Т. Победова, Л. Подимова, О. Шапран та ін.) [1]. Попри значну кількість досліджень, проблема формування готовності до інноваційної діяльності в контексті професійного саморозвитку майбутніх учителів досліджена недостатньо.

Метою статті є обґрунтування значущості проблеми підготовки педагогів до інноваційної діяльності й визначення її місця в структурі готовності майбутніх учителів до професійного саморозвитку.

Варто зазначити, що однією з основних особливостей педагогічних інновацій є той факт, що вирішальну роль на всіх етапах інноваційного процесу відіграє суб'єктивний фактор. Тому дослідники, які займаються інноваційною проблематикою сьогодні все частіше звертаються до вивчення окремої людини як суб'єкта інноваційної діяльності, основного елемента інноваційної системи. Інтерес науковців до суб'єкта інноваційної діяльності посилювався на початку ХХ століття, потім на декілька десятиліть дещо знизився, поступившись місцем проблемі науково-технічного прогресу, де людина розглядалася як засіб науково-технічного розвитку. Проблема суб'єкта зараз актуалізувалась тому, що технократичні концепції виявилися не зовсім продуктивними у вирішенні задач інноваційного розвитку суспільства. Саме тому суспільні уявлення про прогрес стали безпосередньо пов'язуватися з духовним, моральним потенціалом особистості. Узагальнюючи підходи до розуміння сутності інновації, науковці розглядають її першочергово як продукт творчої, інтелектуальної діяльності, результатом якої є внесення цілеспрямованих прогресивних змін у життєдіяльність людини, суспільства, природи [1]. Сутнісною ознакою інновації О. Дубасенюк, зокрема вважає її здатність суттєво впливати на загальний рівень професійної діяльності педагога, розширювати інноваційне поле освітнього середовища в навчальному закладі, регіоні [2, с. 14].

Необхідно наголосити, що інновація – це не просто створення і впровадження новацій, це зміни, які мають суттєвий характер, супроводжуються змінами в стилі діяльності, образі мислення її суб'єктів. Категорія новизни відноситься не тільки до часу, а й до якісних характеристик змін [2].

Особистісні професійно важливі характеристики вчителя як суб'єкта інноваційної діяльності репрезентують структуру й зміст його готовності до інноваційної діяльності як особливого особистісного стану, який визначається наявністю в педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами й засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості й рефлексії. Така готовність є основою активної суспільної і професійно-педагогічної позиції суб'єкта, яка спонукає до інноваційної діяльності та сприяє її продуктивності [4, с. 277]. Л. Подимова та В. Сластьонін під готовністю педагога до інноваційної професійної діяльності розуміють інтегративну якість особистості, яка поєднує особистісні й операційні компоненти, забезпечує ефективність цієї діяльності. У структурі готовності вони виділяють мотиваційний, креативний, технологічний, рефлексивний компоненти [4].

Оскільки метою вищої педагогічної освіти в Україні є не лише набуття фундаментальних професійних знань майбутніх фахівців, а й формування в них готовності до подальшого професійного та особистісного саморозвитку, самореалізації, – то цілком доречним є, на наш погляд, розгляд проблеми підготовки майбутніх учителів до інноваційної діяльності в контексті їхнього професійного саморозвитку.

Розглянемо, яке місце посідає вказаний аспект підготовки майбутніх учителів у структурі їхньої готовності до професійного саморозвитку.

Нині в науковій і науково-педагогічній літературі відсутній єдиний критеріально-рівневий інструментарій оцінювання стану розвитку готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку. Багато критеріїв професійного саморозвитку, визначених науковцями, не взаємопов'язані між собою, не становлять єдину типологічну групу, а їхня деталізація та визначення спричиняють наукову полеміку. Одержані таким способом експериментальні результати досить складно звести до єдиної системи, розробити єдину структуру «готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку». Тому розробка відповідного інструментарію в нашому випадку базувалася на теоретичних основах і методологічних підходах різних напрямів загальної педагогіки, теорії та методики професійної освіти.

Головним є те, що критерії розвитку «готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку» мають віддзеркалювати загальні сутнісні ознаки, за якими її можна упізнати, визначити й описати, виражати вищий рівень розвиненості якості, бути ідеальними зразками для порівняння з реальними характеристиками цього явища, а їхня сукупність має повністю охоплювати всі суттєві характеристики [6]. Зважаючи на наукове положення про те, що критерії мають бути максимально розгорнутими, включаючи дрібні одиниці вимірювання (показники), що дає змогу в реальному дослідженні «заміряти» процес порівняно з її ідеалізованим змістом, подаємо в роботі їхню розширену характеристику, розглядаючи їх як індикатори, на основі яких відбуватиметься оцінювання розвитку «готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку», визначення результативності її прояву.

Здійснений аналіз наукових досліджень засвідчив, що структура «професійного саморозвитку» визначається через наявність таких основних компонентів: мотиваційний (наявність усвідомленої потреби, стійких мотивів для виконання певної діяльності, відповідальність за виконання завдань); когнітивний (наявність певного рівня знань, необхідних для успішного виконання цієї діяльності й саморозвитку); процесуальний (вибір мети, методів, засобів саморозвитку).

Розглянуті підходи до визначення структури «професійного саморозвитку» відрізняються між собою, передусім, переліком складових компонентів, що пов'язано, на наш погляд, з належністю конкретного дослідження до того чи іншого професійного середовища й теоретичної школи, у контексті якої працює дослідник.

Отже, у процесі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури нами було виділено такі структурні компоненти «готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку»: мотиваційно-ціннісний; інформаційно-пізнавальний; організаційно-діяльнісний; емоційно-вольовий; рефлексивно-оцінний.

Цілісність цього утворення визначається повноцінним розвитком означених нами компонентів готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку.

Варто наголосити, що кожен з вказаних компонентів передбачає динаміку змін, а у своїй сукупності вони відображають зміст готовності майбутніх педагогів до професійного саморозвитку. Здійснене нами висвітлення сутності та компонентної структури готовності майбутніх учителів до безперервного професійного саморозвитку уможливило розроблення критеріїв і показників для діагностики та визначення ефективних способів формування досліджуваного феномену в умовах педагогічного закладу вищої освіти.

Виокремлені компоненти готовності майбутніх учителів до безперервного професійного саморозвитку є взаємозумовленими, які через систему взаємозв'язків у сукупності є цілісним особистісним утворенням. При цьому кожний з компонентів готовності представлено тими чи іншими її складовими, які можуть аналізуватися як окремі структурні одиниці.

Поняття «критерій» розглядаємо як властивість досліджуваного об'єкта, що надає достовірну інформацію про його стан, рівень функціонування та розвитку. Під час визначення критеріїв сформованості «готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку» враховувалися загальні вимоги, яким має відповідати критерій: інформативність, можливість якісного опису, об'єктивність, валідність, вірогідність. На основі аналізу змістових характеристик виокремлених складових нами визначено такі критерії готовності майбутніх учителів до безперервного професійного саморозвитку: ціннісне усвідомлення необхідності цілеспрямованого безперервного професійного саморозвитку; інтегративно-теоретична підготовка, рівень одержаних професійно спрямованих знань; практично-операційна підготовка, сформованість практичних умінь і навичок стосовно професійного саморозвитку; сукупність індивідуально-психологічних якостей, важливих для безперервного професійного саморозвитку й майбутньої фахової діяльності загалом; спрямованість на самоаналіз, самооцінку власного професійного саморозвитку, які конкретизовано в комплексі відповідних показників.

Критерій «ціннісне усвідомлення необхідності цілеспрямованого безперервного професійного саморозвитку» відображає рівень сформованості мотивації до опанування студентами системою знань стосовно безперервного професійного саморозвитку, оволодіння уміннями та навичками застосування їх у майбутній фаховій діяльності та потреби в безперервному професійному саморозвитку впродовж життя [5].

Критерій «інтегративно-теоретична підготовка, рівень одержаних професійно спрямованих знань» відображає рівень оволодіння студентом системою знань щодо безперервного професійного саморозвитку, що в сукупності з опанованими професійно значущими знаннями позначається на сформованості професійної компетентності майбутнього фахівця та готовності до безперервного професійного саморозвитку.

Критерій «практично-операційна підготовка, сформованість практичних умінь і навичок стосовно професійного саморозвитку» відображає рівень процесуальної готовності майбутнього педагога використовувати знання стосовно безперервного професійного саморозвитку: опанування уміннями проектувати власний професійний саморозвиток, здійснювати його тощо.

Критерій «сукупність індивідуально-психологічних якостей, важливих для безперервного професійного саморозвитку й майбутньої фахової діяльності загалом» характеризує наявність вольових якостей, наполегливості, цілеспрямованості, відповідальності за власний безперервний професійний саморозвиток та ін.

Критерій «спрямованість на самоаналіз, самооцінку власного професійного саморозвитку» відображає рівень володіння студентами рефлексивними вміннями й адекватність їхньої самооцінки.

Отже, враховуючи вищесказане, критерій «ціннісне усвідомлення необхідності цілеспрямованого безперервного професійного саморозвитку» характеризує систему потреб майбутніх учителів стосовно власного професійного саморозвитку, ціннісне усвідомлення сформованості цієї якості для майбутньої фахової діяльності, ціннісну орієнтацію на безперервний професійний саморозвиток. Цей критерій конкретизовано в таких показниках: наявність мети (цілей, програм) безперервного професійного саморозвитку; наявність потреби в досягненні мети (стосовно професійного саморозвитку й організації інноваційної діяльності); наявність інтересу (спрямованості) до саморозвитку і самореалізації у професійній діяльності; пізнавальна мотивація, професійна мотивація, мотивація досягнення успіху; ціннісні орієнтації на професійний саморозвиток; усвідомлення особистісного сенсу та значущості безперервного професійного саморозвитку й готовності до інноваційної діяльності.

У контексті нашого дослідження критерій готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку «інтегративно-теоретична підготовка, рівень одержаних професійно спрямованих знань» характеризує обсяг знань і систему уявлень про суть фахової діяльності й вимоги професії до особистості вчителя, його професійних знань, умінь, навичок. Цей критерій конкретизовано в показниках: системність і глибина фахових знань (у тому числі й тих, що стосуються інноваційної діяльності); ступінь володіння психолого-педагогічними та методичними знаннями; сукупність знань про основи безперервного професійного саморозвитку; знання методів, прийомів і форм безперервного професійного саморозвитку; розвинене логічне і критичне мислення.

Критерій «практично-операційна підготовка, сформованість практичних умінь і навичок стосовно безперервного професійного саморозвитку» ґрунтується на визнанні діяльності основою, засобом і вирішальною умовою професійного саморозвитку особистості. Цей критерій характеризує здібності до саморозвитку майбутніх учителів з позицій самопізнання, праці та спілкування, що, власне, передбачає спроможність обирати мету, планувати діяльність, організовувати, виконувати, регулювати, контролювати її, аналізуючи й оцінюючи результати. Його конкретизовано в комплексі показників: пізнавальна й творча активність; уміння проектувати свій професійний саморозвиток, спрямувати власну діяльність на безперервний професійний саморозвиток; володіння навичками самоорганізації (цілепокладання, планування діяльності); володіння методами й прийомами безперервного професійного саморозвитку й організації інноваційної діяльності; комунікативні вміння.

Критерій «сукупність індивідуально-психологічних якостей, важливих для безперервного професійного саморозвитку й майбутньої фахової діяльності загалом» характеризується показниками, які відображають сформованість у майбутніх учителів важливих у контексті професійного саморозвитку особистісних якостей: впевненості в собі, позитивної самооцінки, вольових якостей, відповідальності, працелюбності, установки на самоосвіту. Цей критерій конкретизовано в показниках: наявність позитивної «Я-концепції», впевненість у собі, цілеспрямованість, наполегливість; емоційна стійкість, емоційно-вольова саморегуляція; вольовий самоконтроль, самодисципліна, самоорганізація; здатність до ефективного самоуправління; відповідальність за власний професійний саморозвиток й підготовку до інноваційної діяльності.

Необхідність визначення показника «прагнення до самореалізації» обґрунтовується розумінням того, що усвідомлені й внутрішньо прийняті студентами знання про професійний саморозвиток не лише виступають мотивами їхніх дій і вчинків, узаємодії з іншими суб'єктами навчально-виховного процесу, а й зумовлюють формування в них цілісної системи цілей життєдіяльності, визначають відповідний спосіб поведінки й діяльності, який базується на певному комплексі вмінь, навичок, а також набутого особистісного досвіду професійного саморозвитку. За таких умов активність майбутнього вчителя є рушійною силою діяльності, спрямованої на досягнення поставленої мети стосовно професійного саморозвитку. Саме тому

важливо під час професійної підготовки майбутніх учителів розвивати в них прагнення до інноваційної діяльності. Прагнення майбутніх педагогів до самореалізації виявляється в їхній здатності самостійно визначати напрями своєї діяльності, ставити мету безперервного професійного саморозвитку, усвідомлювати мотиви, цілеспрямовано діяти та рефлексивно оцінювати відповідність отриманого результату власного професійного саморозвитку очікуваним сподіванням.

У контексті дослідження критерій «спрямованість на самоаналіз, самооцінку власного професійного саморозвитку» характеризує систему потреб майбутніх учителів стосовно власного професійного саморозвитку, ціннісне усвідомлення сформованості цієї якості для майбутньої професійної діяльності. Цей критерій конкретизовано в комплексі показників: володіння рефлексивними вміннями в пізнавальній діяльності (самоспостереження, самоаналіз); адекватність самооцінки власних здібностей і якостей; рефлексія власної квазіпрофесійної діяльності; адекватність самооцінки власної готовності до безперервного професійного саморозвитку й готовності до інноваційної діяльності.

Висновок. Отже, аналіз та узагальнення наукової літератури дають змогу стверджувати, що з огляду на визначену структуру досліджуваного поняття, «готовність майбутнього педагога до безперервного професійного саморозвитку» є цілісним відносно стійким особистісним утворенням, що містить комплекс взаємопов'язаних мотиваційно-ціннісних, інформаційно-пізнавальних, організаційно-діяльнісних, емоційно-вольових, рефлексивно-оцінних детермінант неперервного професійного зростання майбутнього вчителя, які забезпечують його безперервний професійний саморозвиток. Важливе місце в цій структурі належить також готовності до інноваційної діяльності. Але, оскільки «готовність майбутнього вчителя до інноваційної діяльності» є також складним інтегративним поняттям, то цілком логічним буде розглядати його не в структурі інших понять, а окремо. Це може стати предметом подальших досліджень.

Література

1. Коновальчук І. І. Учитель як суб'єкт інноваційної діяльності. *Нові технології навчання*. Наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. Київ-Вінниця, 2010. Вип. 66. Частина 2. С. 71-75.
2. Пригожин И. От существующего к возникающему: время и комплексность в физических науках. М. : Наука, 1985. 327 с.
3. Професійна педагогічна освіта : інноваційні технології та методики : Монографія / За ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 504 с.
4. Слостенин В. А., Подымова Л. С. Педагогика : Инновационная деятельность. М. : Магистр, 1997. 224 с.
5. Фрицюк В. А. Аксиологічний підхід до вивчення проблеми професійного саморозвитку майбутнього вчителя. *Актуальні питання освіти і науки : зб. наук. ст., матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 листоп. 2016 р.* / Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця. Х. : ХОГОКЗ, 2016. С. 460–463.
6. Фрицюк В. А. Методологічні підходи до вивчення проблеми професійного саморозвитку майбутнього фахівця. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. № 6 (129). 2017. С. 107–114.

References

1. Konovalchuk I. I. Uchytel yak subiekt innovatsiinoi diialnosti [Teacher as a subject of innovative activity]. *Novi tekhnolohii navchannia. Nauk.-metod. zb.* / Instytut innovatsiinykh tekhnolohii i zmistu osvity Ministerstvo osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy, Akademiia mizhnarodnoho spivrobitnytstva z kreatyvnoi pedahohiky. Kyiv-Vinnytsia, 2010. Vyp. 66. Chastyna 2. S. 71-75.
2. Pryhozyn Y. Ot sushchestvuiushcheho k voznykaiushchemu: vremia y kompleksnost v fyzycheskykh naukakh [From existing to emerging: time and complexity in the physical sciences]. М. : Nauka, 1985. 327 s.
3. Profesiina pedahohichna osvita : innovatsiini tekhnolohii ta metodyky: Monohrafiia [Professional pedagogical education: innovative technologies and methods: Monograph] / Za red. O. A. Dubaseniuk. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2009. 504 s.
4. Slastenyn V. A., Podymova L. S. Pedahohyka : Ynnovatsyonnaia deiatel'nost [Innovative activity]. М. : Mahystr, 1997. 224 s.
5. Frytsiuk V. A. Aksiolohichni pidkhid do vyvchennia problemy profesiinoho samorozvytku maibutnoho vchytelia [Axiological approach to the study of the problem of professional self-development of the future teacher]. *Aktualni pytannia osvity i nauky : zb. nauk. st., materialy IV mizhnar. nauk.-prakt. konf., 10–11 lystop. 2016 r.* / Kharkivskiyi natsionalnyi ekonomichnyi universytet imeni Semena Kuznetsia. Kh. : KhOHOKZ, 2016. S. 460–463.
6. Frytsiuk V. A. Metodolohichni pidkhody do vyvchennia problemy profesiinoho samorozvytku maibutnoho fakhivtsia [Methodological approaches to studying the problem of professional self-development of the future specialist]. *Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu*. № 6 (129). 2017. S. 107–114.